

Els Witte, *Natievorming in België. Tweehonderd jaar historische representaties rond 1830* (Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2024, 496 pp., ISBN 9789022340837).

Decennialang heeft Els Witte belangrijke bijdragen geleverd aan de Belgische geschiedenis in de negentiende eeuw. Bijzonder opmerkelijk zijn haar monografieën over Belgische orangisten (2014) en republikeinen (2020), die nieuwe perspectieven geopend hebben voor het onderzoek naar en het discours over het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de Belgische Revolutie en de ontstaansgeschiedenis van het Koninkrijk België. Hetzelfde geldt voor haar bijdrage over België tussen 1830 en 1847 in de *Nouvelle Histoire de Belgique* (2005). In die zin kan het thema van *Natievorming in België* niet los worden gezien van de auteur en haar wetenschappelijk oeuvre.

Waar gaat Wittes nieuwe boek dan over? De auteur onderzoekt de bijna tweehonderd jaar aan historiografie over de Belgische geschiedenis tussen 1828 en 1840. Ze analyseert de evolutie van historische representaties omtrent het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de revolutie van 1830-1831 en de postrevolutionaire ontwikkeling in België tot aan de erkenning van de Belgische onafhankelijkheid door de Nederlandse koning Willem I.

Witte structureert het boek in twee even grote delen. Het eerste deel, dat ‘Contextgegevens’ heet, biedt een chronologisch overzicht van de geschiedschrijving van de natievorming in vijf historische fasen. Hierbij komt telkens niet alleen de inhoud van de historische beeldvorming aan bod, maar ook veranderingen in vraagstellingen en wetenschappelijke methoden. Over het algemeen lijkt de fasering me overtuigend en geven de hoofdstuktitels de inhoudelijke accenten vrij goed weer. In individuele gevallen is echter een fijnere afstemming nodig. Hoewel bijvoorbeeld de periode 1945-1990 in één hoofdstuk behandeld wordt, wijst Witte er zelf al op dat de opkomst van de *nouvelle histoire* de geschiedschrijving sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw zo grondig heeft gewijzigd dat ze ook op het onderzoek van natievorming in België een grote invloed heeft uitgeoefend. En de periode 1890-1940, die ze onder de titel ‘Het hoogtepunt van de Belgische natievorming versus de ontluikende subnaties’ samenvat, is op het gebied van politiek en geschiedschrijving zo omvangrijk en veelzijdig dat ook hier fijnere cesuren op hun plaats zouden zijn geweest.

Het tweede deel van het werk biedt een thematische benadering van de geschiedschrijving. Onder de goed geselecteerde deelonderwerpen vallen, om wat voorbeelden te noemen, de verhouding tussen het noordelijke en het zuidelijke gedeelte van het Verenigd Koninkrijk en de oorzaken van de Belgische Revolutie, maar ook uiteenlopende interpretaties van deze revolutie

als ‘succesvol’, ‘gestolen’ of ‘proletarisch’ door aanhangers van het Belgisch nationalisme, van burgerlijke republikeinen of van ‘linkse’ intellectuelen. Daarnaast wordt uitgebreid ingegaan op de vraag in hoeverre de stichting van het Koninkrijk België kan worden beschouwd als een ‘authentieke nationalistische revolutie’ gezien de interne verdeeldheid en de broosheid van het unionisme van katholieken en liberalen. Ten slotte komt de manier ter sprake waarop sub- of bovenationale bewegingen als de Vlaamse, Waalse en Groot-Nederlandse bewegingen omgingen met de geschiedenis van de Belgische Revolutie. Deze laatste hebben, evenals de arbeidersbeweging, pacifistische stromingen, de Europeanisering en internationalisering, soms een sterke invloed uitgeoefend op de geschiedschrijving. Hoewel ik denk dat vooral de subnationale bewegingen niet exclusief als ‘tegenbewegingen’ in de strikte zin van het woord moeten worden gezien, ben ik het eens met Wittes conclusie dat ze ervoor zorgden dat het oorspronkelijk dominante Belgische nationalisme in de historiografie, in het publieke debat en in het maatschappelijk zelfbeeld grondig werd onttroond. Mede dankzij de federalisering kwam dit ook tot uiting in de staatsrechtelijke structuur van het land.

In zijn twee delen laat *Natievorming in België* op overtuigende wijze zien hoe historische representaties, vraagstellingen en methoden in de loop van bijna twee eeuwen onder invloed van zowel politiek-maatschappelijke evoluties als ontwikkelingen op het gebied van geschiedschrijving en historische cultuur geëvolueerd zijn. Dit kan hier niet in detail worden nagegaan. Het is wel zinvol om de belangrijkste verdiensten van deze studie aan te geven. Eerst en vooral slaagt Witte erin vertekeningen duidelijk te maken die ten minste in bepaalde fasen leidend zijn geweest voor de geschiedschrijving. Hierbij hoort de opvatting dat de revolutie, een nationaal gevoel en het unionisme in alle regio’s door alle lagen van de bevolking min of meer gelijkmatig werden gedragen. Tegelijkertijd onderstreept de auteur in navolging van haar eerdere publicaties de bijdrage die orangisten en republikeinen aan het revolutionaire proces geleverd hebben. Een andere verdienste ligt erin dat het boek duidelijk laat zien dat de professionalisering van het historisch onderzoek, vooral sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw, heeft geleid tot een verwetenschappelijking van de debatten over de Belgische Revolutie. Samen met de geleidelijke ‘onttroning’ van de Belgisch-nationale geschiedschrijving legt zij ‘een vrij grote kloof’ bloot ‘tussen de representatie van de beginperiode en die van de huidige historiografie’ (399).

Bovendien verdient het boek lof omdat het op lacunes wijst die het historisch onderzoek hier en daar nog steeds kenmerken. In deze samenhang ben ik het met de auteur eens dat een systematische analyse van de economische omstandigheden en sociale gevolgen van de Belgische Revolutie evenzeer tot de desiderata behoort als een procesgerichte analyse van zowel de revolutionaire collectieve acties als het geweld waaraan orangistische Belgen vanaf de zomer van 1830 werden blootgesteld. Daarnaast mag het

concept van *nationalism from below* zeker verder worden uitgewerkt om de maatschappelijke impact van historische representaties buiten intellectuele kringen en de maatschappelijke elite te verkennen.

Op welke basis wordt het uitgebreide panorama van de evolutie van historische representaties geanalyseerd? Witte steunt op verschillende soorten teksten, namelijk publicaties gericht op niet-academische lezers, wetenschappelijke onderzoeksliteratuur en schoolboeken van het middelbaar onderwijs. Sommige auteurs en historiografische stromingen worden expliciet als problematisch beschouwd. Witte heeft bijvoorbeeld geen goed woord over voor het Belgisch nationalisme dat vooral Henri Pirenne in zijn *Histoire de Belgique* tot uitdrukking bracht, en aan Jean Stengers en Lode Wils schrijft ze ‘grove overdrijvingen’ toe (267). Dat ze de laatstgenoemde historicus associeert met mythevorming (407) lijkt me eerder naar een onbehagen over Wils’ normatieve uitgangspunten en doelstellingen te verwijzen dan naar de essentiële empirische bijdragen die de Leuvense hoogleraar bijna zeven decennia lang aan de evolutie van natievorming in België en de geschiedenis van de Vlaamse beweging geleverd heeft. Diens levenswerk is in ieder geval niet gemakkelijk in overeenstemming te brengen met de veeleisende definitie die Witte in dezelfde alinea aan het begrip ‘mythe’ ten grondslag legt. Wat betreft haar omgang met historische representaties over het algemeen is het ontbreken van een bibliografie enigzins nadelig. Dit tekort is des te minder gerechtvaardigd aangezien Wittes nieuwste boek gepubliceerde werken als belangrijkste bron heeft en die aan de basis liggen van haar onderwerp, namelijk historische representaties rond 1830.

Dat *Natievorming in België* van een indrukwekkende kennis getuigt, staat buiten kijf. De waardering van de wetenschappelijke prestatie sluit weliswaar her en der afwijkende beoordelingen niet uit. Zo geeft de beschrijving van de Grondwet van 7 februari 1831 als ‘a masterpiece of constitutional camouflage’ (326, in overname van een formulering van Horst Dippel) wat reden om de wenkbrauwen te fronsen. Zoals uit bijvoorbeeld het *Handbuch der europäischen Verfassungsgeschichte im 19. Jahrhundert* (2012) blijkt, wordt de Belgische grondwet samen met de Franse Charte constitutionnelle van 1830 gezien als een van de voorbeelden die tot in de tweede helft van de negentiende eeuw als model diende voor talrijke Europese staten en burgerlijke revolutionaire bewegingen van liberale strekking. En hoewel ze op het vlak van democratie en rechtsstaat ver achterbleef bij de Amerikaanse constitutie van 1787 en de Franse van 1791, stond de Belgische grondwet open voor latere modernisering. Ze stond noch een geleidelijke openstelling van het kiesrecht noch de federalisering in de weg. Wat betreft de historische beoordeling van de grondwet van 1831 lijkt mij in ieder geval het laatste woord nog niet gezegd te zijn.

Dat Wittes boek ondanks zijn verdiensten gedeeltelijk aanleiding geeft tot kritiek en verdere vragen oproept, neemt niet weg dat *Natievorming in België* moet beschouwd worden als een uitstekende tussenbalans van

de geschiedenis van de desbetreffende geschiedschrijving. Het zou een uitgangspunt kunnen zijn voor een nieuwe overzicht van de geschiedenis van de Belgische Revolutie.

Johannes Koll, Wirtschaftsuniversität Wien – Vienna University of Economics and Business